

i.f.d. Cəbrayıl Vəliyev
UNEC, Redaktor

TÜRK DÖVLƏTLƏRİNİN INNOVASIYA POTENSİALI

Innovasiya anlayışı geniş anlayış olub mikro və makro səviyyədə yanaşma tələb edir. Bu gün sürətlə dəyişən rəqabət mühitində sağ qalmaq üçün şirkətlər

məhsullarını, xidmətlərini və istehsal üsullarını daim dəyişməli və yeniləməlidir. Bu dəyişiklik və yenilənmə prosesi “innovasiya” adlanır. Biznes səviyyəsində baş verən innovasiya prosesinin davamlılığının təmin edilməsi və effektivliyinin artırılması üçün təkmil innovasiya ekosisteminin formalaşması tələb olunur və bu artıq makro səviyyədə yanaşma tələb etməkdədir. Effektiv və davamlı təkmilləşdirilən innovasiya ekosisteminin formalaşdırılmasında ölkələrin innovasiya siyasətləri əhəmiyyətli rol oynayır. Ölkələrin innovasiya siyasətlərinin müəyyənləşdirilməsi üçün ölkənin bu sahədə mövcud vəziyyətinin qiymətləndirilməsi vacibdir. Bu sahədə müəyyən elmi və institusional tədqiqatların, hesabatların tədqiq edilməsi, düzgün mövcud vəziyyət qiymətləndirilmənin həyata keçirilməsi və

*Azərbaycanda
2030-cu il üçün
Strateji Yol
Xəritəsində
Rəqabətli insan
kapitalı
və müasir
innovasiyalar
məkanının
yaradılması
əsas inkişaf
istiqamətlərindən
biri olaraq
qəbul edilmişdir*

ortaya çıxan əskiklərin təkmilləşdirilməsi məsələləri innovasiya siyasətlərində nəzərə alınması vacib olan əsas məsələlər olmalıdır. Bu istiqamətdə bir sıra

qurumlar müxtəlif hesabatlar hazırlayır və göstəricilər üzrə hesablanmış indekslər irəli sürürlər. Bu istiqamətdə ən mötəbər hesabat və indekslərdən biri Ümumdünya Əqli Mülkiyyət Təşkilatı (ÜƏMT) tərəfindən dərc olunan Qlobal İnnovasiya İndeksidir. Bu indeksdə ölkələrin innovasiya performansını “İnstitutlar”, “İnsan Kapitalı və Tədqiqatlar”, “İnfrastruktur”, “Bazarların Çoxşaxəliliyi”, “Biznesin Çoxşaxəliliyi”, “Bilik və Texnologiya Nəticələri” və “Kreativ nəticələr”dən ibarət

7 əsas komponent üzrə 81 müxtəlif göstərici ilə hesablanır. “Qlobal İnnovasiya İndeksi-2022” hesabatına dünya əhəlisinin 93,5%-ni və dünya ÜDM-nin 97,4%-ni təmsil edən 132 ölkə

daxildir. Qlobal İnnovasiya İndeksi hər biri əsas komponentlər ətrafında qurulmuş iki alt indeksə (İnnovasiya Girişi Alt İndeksi və İnnovasiya Çıxışı Alt İndeksi) əsaslanır.

1. İnnovasiya Girişi Alt İndeksi: İnstitutlar, İnsan Kapitali və Tədqiqat, İnfrastruktur, Bazarların Çoxşaxəliliyi, Biznesin Çoxyönlülüyü komponentlərindən ibarətdir. Bu beş giriş komponenti milli iqtisadiyyatların innovasiya fəaliyyətini təmin edən amilləri əhatə edir.

2. İnnovasiya Nəticələri Alt İndeksi: Bilik və Texnologiya Nəticələri və Kreativ Nəticələr komponentlərindən ibarətdir. İnnovasiya nəticələri iqtisadiyyatda innovativ fəaliyyətin nəticələrinə müraciət edir. Qlobal İnnovasiya İndeksi bəli giriş və çıxışı alt indekslərinin orta hesablanması ilə hesablanır.

Cədvəl 1-də Türk Dövlətlərinin son yayımlanan hesabat olan 2022-ci il üzrə “Qlobal İnnovasiya İndeksi” haqqında nəticələr verilmişdir. Nəticələr müvafiq göstəricilər üzrə reyting sırası ilə göstərilmişdir. Cədvələ TDT-dəki müşahidəçi ölkə statusunda olan Macarıstan da daxil edilmişdir.

Cədvəldən gördüyümüz kimi “Qlobal İnnovasiya İndeksi-2022” göstəricisi ən yaxşı ölkə kimi Türk Dövlətləri Təşkilatında müşahidəçi ölkə statusunda olan Macarıstana aiddir. Belə ki, 132 ölkə arasında ümumi reyting sırası 34-cü olmuşdur. Qeyd etmək istəyirik ki, digər müşahidəçi statusunda olan Türkmənistan bu indeksdə yer almamışdır.

İndeksdə yer alan İnnovasiya Girişi amillərindəki inkişaf göstəriciləri daha yüksək İnnovasiya Çıxışına səbəb olmaqdadır. Yəni İnstitutlar, İnsan kapitalı və Tədqiqatlar, İnfrastruktur, Bazarın Çoxşaxəliliyi və Biznesin Çoxyönlülüyü əsas göstəricilərin subgöstəriciləri üzərində çalışmaq və bunları təkmilləşdirərək inkişaf etdirmək, əsas göstəriciləri yüsəltməklə bircə daha yüksək Bilik və Texnologiya nəticələrinə, eləcə də Kreativ nəticələrə dolaylı olaraq stimül yaradır.

Ölkələr üzrə bu sahədə inkişaf dəyişikliyi həyata keçirən ölkə kimi isə Türkiyəni göstərmək mümkündür. Türkiyə son iki ildə Qlobal İnnovasiya İndeksi hesabatında 14 pillə irəliləyiş göstərmişdir. Belə ki, 2020-ci ildə 51-ci sırada olan Türkiyə 2021-ci il indeksinə görə 41, 2022-ci ildə isə 37-ci sərəya yüksəlmişdir. Xüsusilə Türkiyə İnnovasiya Girişi amilləri üzrə 49-cu yerdə mövqelənsə də, İnnovasiya Çıxışı amillərinin ümumi nəticəsi üzrə 34-cü sırada yerləşmişdir və bu mövqenin əldə olunmasına səbəb Kreativ nəticələr üzrə yüksək irəliləyişə sahib olmasıdır. Belə ki, bu subgöstərici üzrə Türkiyə 14-cü sırada olmaqla bu sahədə nümunə

CƏDVƏL 1. TÜRK DÖVLƏTLƏRİNİN “QLOBAL İNNOVASIYA İNDEKSİ-2022” ÜZRƏ ƏSAS GÖSTƏRİCİLƏRİ:

	Azərbaycan	Qazaxıstan	Qırğızıstan	Özbəkistan	Türkiyə	Macarıstan
Ümumi reyting sırası	93	83	94	82	37	34
<i>Giriş amilləri üzrə sırası</i>	79	65	85	68	49	36
<i>Çıxan nəticələr üzrə sırası</i>	110	97	108	91	33	34
İnstitutlar	46	52	113	63	101	48
İnsan kapitalı və Tədqiqat	87	60	63	65	41	37
İnfrastruktur	90	58	86	74	48	35
Bazarın çoxşaxəliliyi	80	90	51	60	37	67
Biznesin çoxyönlülüyü	77	68	107	74	47	30
Bilik və Texnologiya nəticələri	117	81	92	80	47	23
Kreativ nəticələr	105	118	121	102	15	46

Mənbə: “Qlobal İnnovasiya İndeksi-2022” göstəriciləri istifadə edilərək müəllif tərəfindən hazırlanmışdır.

**İNSTITUTLAR,
İNSAN KAPİTALI
VƏ TƏDQIQATLAR,
İNFRASTRUKTUR,
BAZARIN
ÇOXŞAXƏLİLİYİ
VƏ BİZNESİN
ÇOXYÖNLÜLÜYÜ ƏSAS
GÖSTƏRİCİLƏRİN
SUBGÖSTƏRİCİLƏRİ
ÜZRİNDƏ ÇALIŞMAQ
VƏ BUNLARI
TƏKMİLLƏŞDİRƏRƏK
İNKİŞAF ETDİRMƏK,
ƏSAS GÖSTƏRİCİLƏRİ
YÜSƏLTMƏKLƏ BİRGƏ
DAHA YÜKSƏK BİLİK
VƏ TEXNOLOGİYA
NƏTİCƏLƏRİNƏ VƏ
KREATİV NƏTİCƏLƏRƏ
DOLAYI OLARAQ
STİMUL YARADIR**

götürüləcək ölkədir. Digər ölkələrdə isə durğunluq mövcuddur. Macarıstan isə digər İnnovasiya Çıxışı subgöstəricisi olan Bilik və Texnologiya nəticələri üzrə 24-cü sıradadır. Bu istiqamətdə isə digər Türk dövlətlərinin Macarıstanın təcrübəsini öyrənmələrində fayda vardır.

İnnovasiya potensialının düzgün qiymətləndirilməsi və istifadəsi üçün innovasiya ekosisteminin bütün amillərini əhatə edən bu dörd istiqamətdə davamlı inkişaf göstəricilərinə nail olmaq vacibdir. Xüsusilə aşağı göstəricilərə malik istiqamətlərdə real fəaliyyət proqramlarının hazırlanması və həyata keçirilməsi lazımdır.

Türk Dövlətlərinin innovasiya potensialının inkişaf etdirilməsi istiqamətindəki mövcud siyasət və fəaliyyətləri haqqında aşağıdakı məlumatları qeyd edə bilərik:

Azərbaycanda innovasiya siyasəti dövlətin davamlı inkişaf siyasətinin tərkib hissəsi kimi qəbul edilir, Strateji Yol Xəritələrində və İnkişaf proqramında əsas inkişaf sahələrindən biri kimi yer alır. Belə ki, 2030-cu il üçün Strateji Yol Xəritəsində Rəqabətli insan kapitalı və müasir innovasiyalar məkanının yaradılması əsas inkişaf istiqamətlərindən biri olaraq qəbul edilmişdir. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyevin 11 oktyabr 2021-ci il tarixli Fərmanına əsasən Azərbaycan Respublikası Rəqəmsal İnkişaf və Nəqliyyat Nazirliyinin tabeliyində İnnovasiya və Rəqəmsal İnkişaf

Agentliyi yaradılmışdır. İnnovasiya və Rəqəmsal İnkişaf Agentliyi ölkədə rəqəmsal transformasiya sahəsində fəaliyyətin təşkili, yerli innovasiya mühitinin formalaşdırılması, ekosistemin gücləndirilməsinə xidmət edir. Nüvə elmi və texnologiyalarının sınaq təcrübələrini aparmaq, fiziki və hüquqi şəxslərə innovasiya yönümlü elmi-tədqiqatlarına və innovativ layihələrinə (Startaplar) dəstək vermək, müasir texnologiyaların və texnoloji həllərin əldə olunmasında yardım göstərərək ölkədə İKT sahəsində əlçatan təhsil və karyera imkanlarını təmin etmək, rəqəmsal hökumət və rəqəmsal cəmiyyətin qurulması və təşkilini həyata keçirmək agentliyin prioritet istiqamətləri kimi qəbul edilmişdir.

Qazaxıstanda 2015-2024-cü illəri əhatə edən Dünya Bankının “Qazaxıstan: Məhsuldar İnnovasiyaların Təşviqi” layihəsi həyata keçirilir. Layihənin ümumi maliyyəti 81 milyon ABŞ dollarıdır. Qazaxıstan üçün Məhsuldar İnnovasiyaların Təşviqi Layihəsi yüksək keyfiyyətli, milli əhəmiyyətli tədqiqatları və texnologiyaların kommersiyalaşdırılmasını təşviq etməkdir.

Özbəkistan son illərdə özəl sektorun inkişafına təkan vermək, rəqabət qabiliyyətini artırmaq, ticarət və sərmayələrə, o cümlədən Ümumdünya Ticarət Təşkilatına daxil olmaq üçün danışıqlara açılmağa yönəlmiş bir sıra islahatlara başlayıb. Bu kontekstdə Hökumət, həmçinin Birləşmiş Millətlər Təşkilatının 2030 Gündəliyi və Dayanıqlı İnkişaf Məqsədlərinin (DİM) mərkəzində duran innovasiyaları siyasi gündəliyə daşımış, İnnovativ İnkişaf Nazirliyini yaratmış və yeni qanunvericilik aktları qəbul etmişdir. 19 aprel 2022-ci il tarixində isə Özbəkistan hökuməti YUNESKO və İslam İnkişaf Bankının (İİB) dəstəklədiyi Özbəkistanın yeni Milli Elm, Texnologiya və İnnovasiya Siyasətini (2022-2030) təqdim etmişdir. Eyni zamanda, 2021-2026-cı illəri əhatə edən Dünya Bankının dəstəyi ilə Özbəkistanın Milli İnnovasiya Sisteminin Modernləşdirilməsi Layihəsi həyata keçirilməyə başlanılmışdır. Layihənin ümumi maliyyəti 50 milyon ABŞ dollarıdır. Özbəkistan üçün Özbəkistan Milli İnnovasiya Sisteminin (MUNIS) Modernləşdirilməsi Layihəsinin məqsədi bazar yönümlü Milli İnnovasiya Sisteminin

inkişafına imkan yaratmaqdır. Həyata keçiriləcək bu layihələrlə Özbəkistan iqtisadi inkişafın aparıcı qüvvəsi kimi innovasiyaları inkişaf etdirməyi və 2030-cu ilə qədər Qlobal İnnovasiya İndeksində ilk 50 ölkəyə qoşulmağı hədəfləyir.

Türkmənistanda Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Avropa İqtisadi Komissiyası (UNECE) 2022-ci ilin dekabr ayında “Türkmənistanın Davamlı İnkişafı üçün Ticarət və İnnovasiya” layihəsini təqdim etmişdir. Təqdim olunan layihə hökumətə və beynəlxalq maraqlı tərəflərə innovasiya idarəçiliyini təkmilləşdirmək üçün ölkəyə dəstək olmaq məqsədi daşıyır.

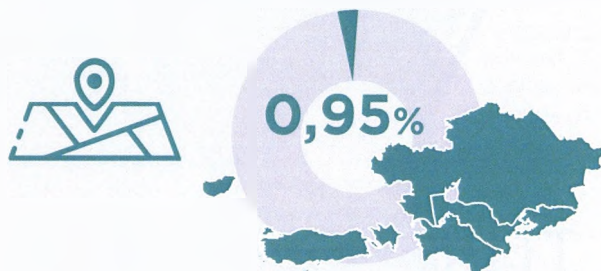
İnnovasiyanın inkişafı istiqamətində son iki ildə böyük irəliləyiş göstərən Türkiyədə bu istiqamətdə real fəaliyyətlər planı hazırlanmaqda və həyata keçirilməkdədir. Türkiyənin Sənaye və Ticarət Nazirliyinin koordinasiyasında və Türkiyə İxracatçılar Məclisi əsas olmaqla bir sıra qurum və quruluşların birlikdə hazırladığı “Türkiyə Qlobal İnnovasiya İndeksi, Fəaliyyət Planı və Strategiyası” mövcuddur və bu fəaliyyət planında real hədəf və məqsədlər qoyulmaqdadır.

Qırğızıstanda Dünya Bankı tərəfindən 2023-cü ildə başladılması nəzərdə tutulan “Ali Təhsilin Keyfiyyəti və İnnovasiya Layihəsi”nin həyata keçirilməsi planlaşdırılmaqdadır. Layihənin ümumi məbləği isə 25 milyon ABŞ dollarıdır. Layihənin məqsədi tədqiqatların keyfiyyətini artırmaq və ali təhsil proqramlarının keyfiyyətini və əmək bazarına uyğunlaşdırılmasını gücləndirməkdir.

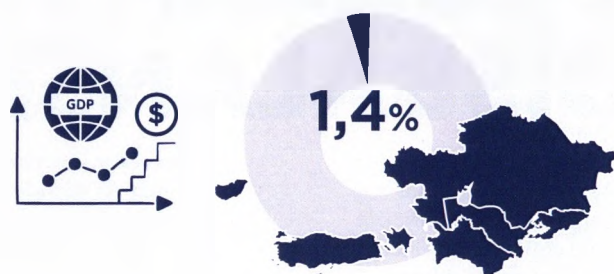
Nəticə olaraq Türk dövlətlərinin innovasiyanın inkişafı istiqamətində strategiya və fəaliyyət planlarını bu istiqamətdə əhəmiyyətli göstəricilərə malik Macarıstan və Türkiyə ilə bencmarkinq etməli, Dünya Bankının və digər qurumların bu istiqamətdə dəstək layihələrinin uğurla həyata keçirilməsinə çalışmalıdır. Eyni zamanda, Türkiyə nümunəsində olduğu kimi hər il real fəaliyyət planları və strategiyalar hazırlanmalı, Qlobal İnnovasiya İndeksindəki göstəricilərinin yaxşılaşdırılması istiqamətində real hədəf və məqsədlər təyin olunmalı və bu istiqamətdə effektiv fəaliyyətlər həyata keçirilməlidir.

TÜRK DÖVLƏTLƏRİ TƏŞKİLATININ QLOBAL İQTİSADİYYATDA YERİ

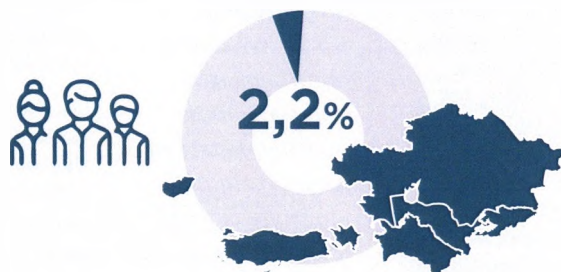
ƏRAZİ

ÜDM (2021)

ƏHALİ (2022)

TİCARƏT DÖVRİYYƏSİ (2021)

